

Anotace příspěvků

Michal Ctibor

Lucretiův epos O přírodě: Přírodozpytem k duševní vyrovnanosti

Přednáška se pokusí rekonstruovat, jak si Lucretius (potažmo Epikúros) představuje ideální proces poznávání, který jediný vede k objektivnímu poznání světa. Pokud by to lidem dovolovalo přívětivé prostředí, nikdy by se žádným poznáváním neobtěžovali podobně jako bohové. Naše prostředí však od narození útočí na naše smysly a proti naší vůli nás nutí nastoupit na cestu poznání. Blažený však může být jen ten, kdo neví nic, nebo kdo pochopí vše důležité: nechceme-li proto skončit jako hroutící se uzlíčky nervů děsící se smrti, bohů a posmrtných trestů (jak Lucretius vidí většinu svých spoluobčanů), bude nutné, abychom si jako Odysseovi lodníci zavoskovali uši, ignorovali vše, co se nám kdo snaží namluvit, a začali pozorovat přírodu a uvažovat o ní, protože jediné, co nás zachrání, je *naturae species ratioque*.

Jiří A. Čepelák

Obraz Kutné Hory, její přírody a hornictví v Rozmanitostech z historie Království českého od Bohuslava Balbína

Barokní učenec Bohuslav Balbín se v prvním svazku svých všeobjímajících *Rozmanitostí z historie Království českého* nevěnuje pouze obecnému popisu české přírody, ale, vyžaduje-li si to téma, také přímo jednotlivým lokalitám, mezi které samozřejmě patří i Kutná Hora, její příroda a tamní dolování stříbra. V rámci společné četby si spolu s oceněným autorem nového překladu tohoto monumentálního díla do češtiny přečteme některé Balbínovy pasáže věnované Kutné Hoře a jejímu okolí a zasadíme je do kontextu Balbínova díla.

Sylva Fischerová

„V Asii je všecko mnohem krásnější a větší“ aneb člověk, příroda a zdraví v hippokratovských spisech

Cílem přednášky je představit specifické pojetí člověka, s nímž se setkáváme u autorů sbírky nazývané tradičně *Corpus Hippocraticum*. Člověk je podle nich jednoznačně zasazen do přírodního prostředí, v němž žije a jež určuje jeho zdraví – spolu s dalšími faktory, které představuje střídání ročních období, ustrojení či konstituce (*fysis*) každého jedince a jeho způsob života (*diaita*). Ve spise O vzduchu, vodách a místech, jenž reprezentuje tzv. meteorologickou či klimatickou medicínu, pak nacházíme charakteristiky obyvatel Evropy a Asie z hlediska jejich různých fyzických i duševních vlastností stejně jako rozmanitých zvyklostí (jedná se o Řeky, Peršany Skythy atd.). Tento spis – po vydání v renesanci – dále výrazně ovlivnil evropské myšlení: navazují na něj Montesquieu, Barthez, Cabanis, Sydenham a d.

Hana Florianová

Léčivé látky, jejich druhy a formy v lékařském kompendiu z roku 1407

Lékařské kompendium zapsané v rukopise Národní knihovna ČR, Praha, sign. VIII C 8, obsahuje kromě výkladu základních pojmů středověké medicíny, popisu terapeutických postupů, stejně jako výčtu celé palety nemocí, také pasáže patřící do oblasti *materia*

medica. Středověká medicína pracovala s pojmy jako *medicinae simplices* a *medicinae compositae* (léky jednoduché, léky složené) – přednáška se bude soustředit především na druhy léků jednoduchých, u nichž budou představeny některé zajímavé příklady z říše rostlinné i živočišné.

Matouš Jaluška

Zelená slova

V semináři inspirovaném tzv. eko-kritickým proudem v medievistice a poetickou fenomenologií (J. J. Cohen, M. Zink) se dočasně vzdálíme od řečtiny a latiny směrem k textům „vernakulárním“, tj. psaným ve středověkých „národních“ jazycích, zejména těch románských. Budeme pozorovat, jak příroda a civilizace (především v podobě úsilí o vytříbení, zcivilizování sebe sama) vstupuje do evropské poezie inspirované písněmi okcitánských trubadúrů, které zpravidla začínají tzv. jarní slokou velebící jaro jako čas ptačího zpěvu, květů a růstu zelených věcí, nanejvýš vhodné ke komunikaci a k nejrůznějším mužným aktivitám. Při četbě (a poslechu) pak dojdeme k poetické produkci orientované explicitně nábožensky, kde do hry s jarem a láskou přímo vstupují agenti Stvořitele (zejm. Panna Marie) a vztah lidské civilizace a přírody nečekaně proměňují.

Barbora Kocánová

Rostliny v antických a středověkých představách o počasí

Mezi indikátory změn počasí byly v preinstrumentálním období meteorologie řazeny různorodé jevy. Učenci preferovali předpověď z nebeských těles, předpovídalo se však i z atmosférických úkazů či například z chování živočichů. Tato přednáška se zaměří na antické a středověké doklady představ, v nichž jsou s nadcházejícím počasím spojovány rostliny, ať už tu vystupují v roli jeho indikátorů či ochránců před jeho nepřízní.

Lubor Kysučan

Souboj nebo soužití? aneb příroda v antice mezi uctíváním a drancováním

Řecko-římská kultura byla podobně jako všechny starověké kultury úzce propojena s přírodou. Vegetační i zemědělský cyklus určoval rytmus života celé společnosti. Příroda byla vnímána jako posvátný prostor, sakrální úctě se těšily hory, prameny, stromy, lesy, zvířata. V této souvislosti bude připomenuto přírodě přátelské myšlení obsažené v antickém náboženství a s ním související postoje (uctívání posvátných zvířat, vegetariánství, ochrana přírody). Navzdory tomu antická civilizace vyvolala řadu ekologických problémů, které přispěly k jejímu úpadku (deforestace, degradace zemědělské půdy, znečištění ovzduší a vod ve městech). Přednáška se bude zabývat zmíněnými ekologickými problémy, jejich příčinami a důsledky, připomenuty budou i velké přírodní katastrofy, které významně zasáhly do antických dějin (zemětřesení, záplavy, vulkanismus). Současně bude věnována pozornost estetice vnímání krajiny a přírody a jejímu zobrazování v antické literatuře. Připomenuty budou zároveň dobové pokusy o ochranu přírody (náboženská tabu, „zelené“ zákonodárství) a vnímání hodnoty přírody ve starověkém umění a filozofii. Přednáška se bude opírat o výklad dobových písemných i archeologických pramenů i o nejnovější poznatky environmentální historie.

Pavel Nývlt

Příroda ve Slovníku středověké latiny

První část dílny bude věnována stručnému představení stěžejního projektu oddělení středolatinšské lexikografie Kabinetu pro klasická studia, Slovníku středověké latiny, s důrazem na tematickou šíři zpracovávaných pojmů a na pravidla jeho tvorby, zejména strukturu slovníkového hesla a zásady citování pramenů. Nermalou část hesel představuje přírodovědné názvosloví, zahrnující nejrůznější pojmy ze světa živé i neživé přírody. Účastníci v rámci dílny dostanou příležitost si sestavit vlastní slovníkové heslo s přírodní tematikou s využitím excerpčního materiálu Slovníku středověké latiny.

Jan Royt

Ikonografie vinné révy (vína) a obilí (chleba)

Přednáška bude věnována ikonografii vinné révy a obilí v průběhu staletí. Jde o významné plodiny s hlubokou symbolikou, zejména eucharistickou. Vinná réva patří k nejstarším kulturním plodinám lidstva. V Mezopotámii byla za bohyni vinného keře považována Siduri. V řecké a římské kultuře byl s vinnou révou spojován Dionýsos. Velmi bohatá je symbolika vinné révy v židovské a křesťanské kultuře. V úvodu přednášky bude pozornost zaměřena na náměty inspirované texty Starého a Nového zákona. Pak se budu věnovat ikonografie vinné révy v židovském prostředí a v raně křesťanské kultuře. Podrobně pak pojednám o některých zvláštních námětech ve středověkém umění jako jsou témata eucharistická, námět Krista ukřižovaného na vinném keři a Krista ve vinném lisu. V druhé části přednášky pak pojednám o ikonografii obilí a chleba, zvláště pozornost budu věnovat motivu mystického mlýna.

Zuzana Silagiová

Rostliny a člověk aneb Zelí, jablko, růže a jiné.

Přednáška doplněná o texty nás zavede mezi starověké a středověké autory, jejichž předmětem zájmu byly rostliny, ať už to byly rostliny používané jako potrava, léčiva či materiál k řemeslné činnosti. S některými rostlinami projdeme časem a v textech budeme sledovat, jak si věda (např. botanika, nauka o zemědělství, farmakologie) postupně osvojovala poznatky o rostlinné říši, a současně budeme zkoumat, jaký význam je skryt ve jménech rostlin a co nám jimi rostliny sdělují.

Milada Studničková

Přírodní motivy v bordurách rukopisů: vizualizace textu, morální exemplum, devíza, žert i okrasa

Okraje pozdně středověkých, luxusně iluminovaných knih bývají zaplněny bujným rostlinným dekorem s obrazy zvířat, ptáků a hmyzu. Přednáška se pokusí odpovědět na otázku, jakou funkci měla tato vyobrazení v různých typech rukopisů a lze-li přírodní motivy adekvátně interpretovat. Nastíní možná východiska a úskalí symbolického výkladu. Soustředí se na několik vybraných motivů; ukáže jak lze např. vnímat věrohodně zobrazenou mouchu, která jakoby právě usedla na okraj stránky, či ledňáčka v bordurách rukopisů krále Václava IV.

Petra Šebešová

Environmentální etika aneb Jakou hodnotu má příroda?

Účastníci si v tomto bloku projdou v roli žáků 90minutovou výukovou lekcí, určenou pro studenty středních škol, následovat bude rozšiřující diskuse s uvedením dalších možných zdrojů k tématu.

V rámci výukové lekce účastníci nejprve formulují své názory na hodnotu přírody a roli člověka v ní. Ve skupinách zpracují texty shrnující hlavní možné postoje k přírodě, rozeberou a doplní argumenty z textu a názory z úvodu k jednotlivým postojům přiřadí. Zformulují vlastní postoj včetně argumentů k hodnotě přírody. Lekce obsahuje metody chalk-talk, skládkové učení, pracovní list pro rozbor argumentace a další.

Lekce vychází z publikace Environmentální výchova pro ZŠ a SŠ: Tři kroky k aktivnímu vyučování, bude doplněna i o texty antických autorů.

Hana Šedinová

Blahodárný vliv kamenů a rostlin na živočichy a jeho symbolický význam

Podle antických autorů konají zvířata vše s jistým záměrem, jsou obdařena pamětí a city, věnují péči svým mláďatům, chrání svůj domov a vyznačují se odvahou a sociálním cítěním. K těmto projevům inteligence náleží rovněž jejich schopnost chránit se za pomoci rozličných kamenů a rostlinných látek nebo jich využívat k léčení ran a nemocí. Podle středověkých exegetů, kazatelů a encyklopedistů se však v tomto chování živých tvorů projevuje na prvním místě vůle Stvořitele, jenž zvířata nenadaná rozumem záměrně obdařil silně vyvinutou schopností smyslového vnímání, která se rozumu mnohdy vyrovná. Křesťanští autoři proto nechtějí pouze seznámit své čtenáře se základními poznatky o přírodě, ale prostřednictvím výkladu skutečných vlastností a chování živočichů, kamenů a rostlin poukazují na skrytý duchovní význam – mravní zákon, jímž by se měl na tomto světě řídit každý člověk, aby dosáhl spásy.

Martin Šorm

Čtení Nové rady Smila Flašky

Staročeská báseň Nová rada může být čtena jako návod k vládě, stranický manifest, soubor doporučení k dobrému životu, či jako zpodobnění složité lidské společnosti. V tradici středověkých bajek, knížecích zrcadel a narativních ptačích či zvířecích sněmů, jež bývají interpretovány jako člověku určené příběhy ze zvířecího života, je jí obvykle rozuměno jakožto politicky služebnému textu využívajícímu zvířat ve služebných rolích. Lze tuto dvojí služebnost opustit a číst ji i jinak? Obejde se její středověký čtenář bez krále Václava IV., s nímž bývá báseň ve výkladech spojována? A obejde se Smilovo mluvící a zpívající stvoření bez člověka, který mu naslouchá a jeho rady pak vykládá? Komponovaný program bude sestávat ze společného komentovaného čtení částí Smilovy básně i úryvků z jejích moderních interpretací, a rozvahy o dalších možných smyslech.

Kateřina Vršecká

Po stopách zvířat ve středověkém náboženském divadle

Scénické poznámky i vlastní dialog náboženských her středověku ojediněle odhalují účast zástupců živočišné říše, ať již v podobě živého tvora, „mluvících“ loutek, rekvizit či

zástupných předmětů představujících dané zvíře. V některých hrách tyto postavy zvířat aktivně vystupují či promlouvají, v jiných mají spíše doprovodnou, pasivní roli, a někdy mohou sloužit i komickému účelu či parodii. Ve většině her však vystupující zvířata mají svou specifickou symboliku, vycházející primárně z textu Bible a reflektovanou v dobovém výtvarném umění a křesťanské ikonografii. Na základě vybraných latinských i vernakulárních dramatických textů a jejich doprovodných rubrik se pokusím v přednášce nastínit postavení a roli zvířat v liturgickém i mimoliturgickém dramatu v kontextu středověké divadelní scény